

DOMINIKANSKI ANTIFONARIJ FRANJEVAČKOGA SAMOSTANA NA OTOKU BADIJA KOD KORČULE: ANALIZA RUKOPISA¹

HRVOJE BEBAN

*Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za muzikologiju
Lučičeva 5, 10000 ZAGREB*

UDK/UDC: 783.24(497.5)“13/14”

Izvorni znanstveni rad/
Original Scientific Paper
Primljeno/Received: 5. 9. 2010.
Prihvaćeno/Accepted: 22. 10. 2010.

Nacrtak

Ovaj rad donosi prvi detaljan opis četiriju srednjovjekovnih glazbenih kodeksa koji su, kao dio zbirke kodeksa ukinutog franjevačkog samostana na otoku Badija kod Korčule, pohranjeni u arhivu franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku. Radi se o rukopisnim svescima s kraja 14. ili početka 15. stoljeća koji zajedno čine cjelinu, antifonarij dominikanske provenijencije. Pisani su na pergameni talijanskom gotičkom rotundom. Gregorijanski napjevi, zapisani kvadratnom koralnom notacijom talijanskoga tipa, smješteni su u crtolje

od četiri crvene linije. Budući da sadrži dominikansku liturgiju, ovaj antifonarij zasigurno je bio u upotrebi u jednom od dominikanskih samostana na teritoriju slobodne Dubrovačke Republike. O tome svjedoče i neki kasniji dodatci, antifone za blagdan Sv. Stjepana kralja, koji se nalaze u trećem svesku antifonarija.

Ključne riječi: antifonarij, gregorijanski koral, dominikanci, Dubrovačka republika, Badija, franjevački samostan, Dubrovnik, franjevački samostan

¹ Ovaj članak dio je diplomskoga rada obranjenoga 2009. na Odsjeku za muzikologiju Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. teol. Karla Franza Prašla. Diplomski rad ovoga autora naslovljen *Dominikanski antifonarij franjevačkog samostana na otoku Badija kod Korčule. Analiza rukopisa s inventarom napjeva* sastoji se od dva dijela: inventara napjeva antifonarija, izrađenog prema standardima CANTUS baze podataka, u koju će antifonarij uskoro biti uvršten (<http://publish.uwo.ca/~cantus/index.html>), te popratnoga teksta koji se bavi analizom rukopisa te pitanjima provenijencije. Ovdje je donesen ovaj drugi dio rada, u nešto sažetijoj verziji. Ovom prilikom zahvaljujem gvardijanu franjevačkoga samostana Male braće u Dubrovniku fra Stipi Nosiću što nam je omogućio pregled i fotografiranje rukopisnih liturgijskih knjiga iz badijske zbirke kodeksa.

1. Uvod

Franjevački samostan Male braće u Dubrovniku od svoga osnutka nije bio samo vjersko središte već i mjesto aktivnog kulturnog te intelektualnog života. O tome prije svega svjedoče vrijedna umjetnička djela, brojni rukopisi, inkunabule i knjige sakupljene u samostanskoj knjižnici, koja se može podičiti svojom sedmostoljetnom poviješću. S obzirom na potres koji je 1667. godine razorio Dubrovnik, Brlek u svojoj studiji predlaže podjelu povijesti knjižnice na dva razdoblja: razdoblje prije potresa i razdoblje nakon potresa. Prvo razdoblje započinje dolaskom prvih franjevaca oko 1234. godine, dok je njegov kraj obilježen uništenjem knjižnice u požaru što ga je prouzročio spomenuti potres.² Redovnik Vital Andrijašević, koji je osam godina sređivao knjižnicu i temeljito poznao njezin sadržaj i vrijednost, izvještava da je požarom bilo uništeno 7500 svezaka knjiga, uređenih po znanostima, brojni rukopisi kao i dragocjena zbirka slika.³ Godine 1740. o. Lovro Cekinić, prepisivač dubrovačkih književnih djela i svjedok samostanske tradicije, piše: »Požar uništi glasovitu knjižnicu s prastarim i vrijednim knjigama, pisanim na pergameni sitnoslikanim i pozlaćenim dragocjenim inicijalima ukrašenim, tako da su stranci, koji su prolazili Dubrovnikom, dolazili kao veliko čudo gledati knjige kora u Dubrovniku...«⁴.

No poslije katastrofe, fond knjižnice se počinje obnavljati i to ponajprije prikupljanjem knjiga koje su preživjele požar, zatim onih koje su pripadale fratrima poginulima u potresu te onima koje je donio o. Flavije Augustin Macedonić iz Salamance, gdje je jedno vrijeme studirao. 1680. godine u Dubrovnik je prenesena knjižnica lopudskog samostana, a godinu kasnije dovoze se i knjige iz Stona. Godine 1691., odlukom definitorija, neke knjige koje su odgovarale potrebama nabavljene su bile i od dominikanaca.⁵ Malo pomalo, trudom mnogih knjižničara te donacijama knjiga, fond knjižnice je obnovljen te danas sadrži preko 70000 tiskanih knjiga, 216 inkunabula, preko 3000 katalogiziranih rukopisa i 22 koralne knjige, dok glazbeni arhiv broji više od 10000 skladbi.⁶

Bogati glazbeni arhiv ne čuva prijepotresnu notnu građu te ima kolekcionarski karakter, jer je u glavnini nastao zahvaljujući o. Ivanu Evandelistu Kuzmiću, koji je sredinom 19. st. sakupljao notnu građu, između ostaloga i onu iz dubrovačkih obiteljskih arhiva.⁷ Što se pak koralnih knjiga tiče, danas se u zbirci samostana Male braće nalazi dvadesetak rukopisa koji su većim dijelom iluminirani. Najvjerojatnije su i oni naknadno doneseni u samostan (nakon potresa 1667.), i to

² Usp. Ivan BRLEK: Knjižnica Male braće u Dubrovniku, u: Justin V. VELNIĆ (ur.): *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Kršćanska sadašnjost — Samostan Male braće, Zagreb 1985, 590.

³ Usp. *ibid.*, 597.

⁴ Cit. prema *ibid.*, 596.

⁵ Usp. *ibid.*, 598.

⁶ Usp. www.malabraca.hr (pristup: 11. svibnja 2009.).

⁷ Usp. Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1981, 38.

u prvom redu iz ukinutog samostana na Daksi, dok je druga skupina kodeksa što se danas čuva u zbirci prenesena iz franjevačkoga samostana s otoka Badije kod Korčule nakon Drugog svjetskog rata.

Godine 1999. pokrenut je projekt katalogiziranja muzikalija glazbenog arhiva franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku, koji se odvija pod vodstvom prof. dr. sc. Stanislava Tuksara te pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture. Još kao student muzikologije pri Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu imao sam priliku tri godine zaredom u mjesecu kolovozu surađivati na dvotjednome radu u arhivu franjevačkog samostana Male braće. Godine 2007. i 2008. gost na spomenutom projektu bio je prof. dr. sc. Franz Karl Praßl sa Sveučilišta u Grazu. Budući da muzikalijama neobično bogata zbirka franjevačkog samostana Male braće (brojni rukopisi i tiskovine iz 18. i 19. stoljeća) posjeduje i spomenutu zbirku liturgijskih kodeksa koji sadržavaju gregorijanske napjeve, kolegica Ana Čizmić i autor ovoga teksta imali su priliku, uz mentorstvo prof. Praßla, raditi na katalogiziranju srednjovjekovnih i onih nešto kasnijih izvora, koji pripadaju veoma vrijednom sloju zbirke. Rad na popisu tog najstarijeg sloja građe još nije završen, te se zbog toga ne može sa sigurnošću utvrditi broj koralnih kodeksa koje zbirka posjeduje; tome u prilog idu i već ranije objavljeni popisi koji variraju u broju kodeksa: tako primjerice Brlek, Vidaković i Badurina spominju 15 koralnih knjiga, dok ih Demović navodi čak 26. U kolovozu 2008. godine u ruke su nam došla četiri kodeksa koja sadržavaju gregorijanski repertoar, a za koja se naknadno utvrdilo da čine cjelinu — antifonarij. Upravo taj rukopisni antifonarij, kojim se do sada nitko nije detaljno bavio, tema je ovoga rada.

2. Antifonarij kao liturgijska knjiga

Liturgijska knjiga zapadne Crkve koja sadržava antifone i druge zbornice napjeve pjevane pri liturgiji božanskoga časoslova naziva se antifonarij. Termin *antiphonarius* za (bilo koju) knjigu napjeva prvi put se pojavljuje u 8. stoljeću,⁸ te se u to vrijeme često koristio označavajući knjigu koja sadržava kako misne napjeve tako i one za službu časova.⁹ Kasnije su misni napjevi sakupljeni u gradual te su na taj način bili odvojeni od napjeva časoslova (antifona i responsorija).

Antifonariji se mogu podijeliti u dvije glavne kategorije: sekularnu i monastičku.¹⁰ Sekularni ili rimski *cursus* božanskoga časoslova bio je u upotrebi u

⁸ U *Dialogus ecclesiasticae institutionis* nadbiskup Egbert od Yorka (umro 766.) spominje primjerice »antiphonarium« te čak »antiphonaria« Grgura Velikoga, koje je vidio u Rimu 730-ih godina (usp. Michel HUGLO — David HILEY: Antiphoner, u: *Grove Music Online. Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/01034>; pristup: 25. travnja 2009.).

⁹ Prema Amalariusu iz Metz (oko 775. — oko 850.), odnosno njegovome predgovoru u *Liber de ordine antiphonarii*, antifone časoslova, kao i one misne, sakupljene su zajedno u *antiphonarius*, dok su responsoriji časoslova te oni misni sakupljeni u drugu knjigu, koja se naziva *responsoriale* (usp. David HILEY: *Western Plainchant. A Handbook*, OUP, Oxford 1993, 304).

¹⁰ Ovu podjelu slijedi i božanski časoslov.

katedralama i župnim crkvama te kod nekih crkvenih redova, kao što su redovnici (braća) prosjačkih redova 13. stoljeća (franjevci i dominikanci) te kanonici.¹¹ S druge strane, monastički *cursus* poštivao se u monastičkim zajednicama, posebno onima koje su slijedile pravilo sv. Benedikta (npr. benediktinci, cisterciti i kartuzijanci). Glavni elementi službe časova isti su u oba *cursusa*, ali je broj i poredak tih elemenata drugačiji. Razlikuju se dakle brojem napjeva za noćnu službu, male časove (prime, terce, sekste i none) te večernju. Dok sekularni *cursus* časoslova sadrži devet antifona i devet responzorija u grupama od po tri za svaki od tri noćna noćne službe, kratki responzorij za male časove te pet psalama za večernju, monastički *cursus* broji 12 antifona i 12 responzorija u grupama od po četiri za noćnu službu, ne sadrži kratki responzorij za male časove, a umjesto pet psalama za večernju ima četiri. Smatra se da je monastička tradicija u cjelini nastala iz one sekularne.¹²

Najranije u 9. stoljeću, antifonarij je sadržavao sve pjevane dijelove (antifone, responzorije) grupirane prema časovima božanskoga časoslova, prateći strukturu crkvene godine. Tako su spojeni *temporale* i *sanctorale* dio antifonarija,¹³ dok se *Commune Sanctorum*¹⁴ često nalazi na kraju knjige.¹⁵ Napjevi za uobičajeni tjedni ciklus časoslova rjeđe su uključeni, dok neki antifonariji donose i himne na određenim mjestima navedenih ciklusa.

Pri kraju 8. stoljeća uveden je bio gregorijanski antifonarij u cijelome franačkome kraljevstvu, te se proširio čitavom Zapadnom Crkvom u isto vrijeme kada i gregorijanski sakramentar i lekcionar. U drugoj polovici 9. stoljeća uvedena je neumatska notacija, a u isto je to vrijeme po svoj prilici utemeljena i većina lokalnih tradicija koje danas moderna znanost može razlikovati usporedbom izbora i poretka liturgijskih elemenata, njihove modalnosti te detaljnim čitanjem teksta i glazbe.¹⁶ Tako je nastala podjela na različite grupe srodnih izvora: one koji pripadaju istoj crkvi ili biskupiji, one povezane s pokretima monastičke reforme, one liturgijskih redova, itd.

Kasniji liturgijski redovi (cisterciti, kartuzijanci i dominikanci) koristili su knjige temeljene na centralno čuvanome predlošku. Drugim riječima, slavili su

¹¹ Ovaj *cursus* poznat je još i pod imenom katedralni odnosno kanonski.

¹² Usp. Eric PALLAZO: *A History of Liturgical Books from the Beginning to the Thirteenth Century*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1998, 135.

¹³ Dok je *Temporale* kao godišnji ciklus liturgijskih obreda određen datumom Uskrsa, a također uključuje Božić, svetkovine Gospodnje te, iznimno, obrede *Sanctoralea* u tjednu iza Božića, *Sanctorale* kao godišnji ciklus liturgijskih obreda sadrži oficije u čast svetaca, čija se čitanja i napjevi posebno odnose na sveca čiji se blagdan slavi.

¹⁴ *Commune Sanctorum* sadržava napjeve (čitanja i molitve) za svetkovine onih svetaca, koji nemaju poseban oficij; podijeljen je u kategorije svetaca: apostoli, evanđelisti, mučenici, pape, biskupi, djevice itd.

¹⁵ Usp. *ibid.*, 136.

¹⁶ Usp. Michel HUGLO — David HILEY: *Antiphoner*.

liturgiju isključivo iz onih knjiga, koje su se ravnale prema odobrenoj normi. Dominikanska reforma utemeljena je primjerice na onoj cistercita, iako se u detaljima razlikuje od nje. Oko 1250. godine dominikanci su sastavili svoje knjige s napjevima uspoređujući ih sa standardnim primjerkom samostana Sv. Jakova u Parizu.¹⁷ Obilazeći dominikanske kuće, generalni vikar reda provjeravao bi onda uspoređivanjem točnost izvedbe napjeva pomoću male knjige koju je nosio sa sobom, što ima za posljedicu da su svi dominikanski antifonariji u europskim knjižnicama jednaki.¹⁸

3. Opis svezaka dominikanskoga antifonarija iz franjevačkog samostana na otoku Badija

Iako su četiri sveska antifonarija kojim se ovaj rad bavi spomenuta u studijama Demovića i Badurine, neobično je da ni u jednoj od njih nije uspostavljena veza koja postoji među tim svescima.¹⁹ Ovdje se dakle ova četiri sveska dominikanskoga antifonarija po prvi puta promatraju i shvaćaju kao jedna jedinstvena cjelina.

Četiri velike korske notirane liturgijske glazbene knjige, koje čine potpuni antifonarij, pripadaju onoj skupini kodeksa koja je u Franjevački samostana Male Braće donesena iz franjevačkog samostana s otoka Badije kod Korčule nakon Drugog svjetskog rata.²⁰ Sva četiri rukopisa pisana su crnom tintom na pergameni. Pismo je talijanska gotička *rotunda*.²¹ Iluminacije su u sva četiri rukopisa svedene na inicijale. Oni neiluminirani inicijali, a takva je većina, crvene su ili plave boje, dok su sve rubrike ispisanе crvenom bojom. Sva četiri dijela antifonarija slijede rimski *cursus* božanskoga časoslova.

Sljedeća tablica donosi sažeti prikaz kodikoloških karakteristika četiriju svezaka dominikanskoga antifonarija:

¹⁷ Danas se taj primjerak čuva u knjižnici rimske *Curia Generalizia dei Domenicani (S Sabina)*.

¹⁸ Autori Huglo i Hiley posebno ističu knjižnice u Bruxellesu, Colmaru, Freiburgu, Karlsruheu te Rimu (usp. *Antiphoner.*).

¹⁹ Demović u svojoj knjizi podastire kratak opis svih četiriju svezaka (usp. Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća, 272-273*), kao uostalom i Badurina, u čijoj studiji međutim nema spomena o kodeksu »Badija V« (usp. Anđelko BADURINA: *Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku*, u: Justin V. VELNIĆ (ur.): *Samostan Male braće u Dubrovniku, Kršćanska sadašnjost — Samostan Male braće, Zagreb 1985, 518*).

²⁰ Usp. Anđelko BADURINA: *Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku, 517*.

²¹ To talijansko pismo bilo je vrlo često u razdoblju gotike (može se naći i u rukopisima iz južne Francuske, Španjolske i Portugala), a svoju popularnost zadržalo je sve do 17. stoljeća, prvenstveno kao pismo korišteno u liturgijskim rukopisima (usp. Raymond CLEMENS — Timothy GRAHAM: *Introduction to Manuscript Studies*, Cornell University Press, Ithaca — London 2007, 157).

VRSTA KNJIGE	DIMENZIJE I BROJ FOLIJA	DATACIJA	PISMO	NOTACIJA	VRSTA MATERIJALA
Antiphonale de tempore, Badija V	340 x 490 mm 201 folio	kraj 14./poč. 15. st.	talijska gotička <i>rotunda</i>	kvadratna koralna, crveno crtovlje s 4 crte	pergamena
Antiphonale de tempore, Badija III	345 x 480 mm 138 folija	kraj 14./poč. 15. st.	talijska gotička <i>rotunda</i>	kvadratna koralna, crveno crtovlje s 4 crte	pergamena
Antiphonale de Sanctis, Badija X	340 x 480 mm 144 folija	kraj 14./poč. 15. st.	talijska gotička <i>rotunda</i>	kvadratna koralna, crveno crtovlje s 4 crte	pergamena i papir
Antiphonale de Sanctis, Badija XI	350 x 480 mm 173 folija	kraj 14./poč. 15. st.	talijska gotička <i>rotunda</i>	kvadratna koralna, crveno crtovlje s 4 crte	pergamena

3.1 *Antiphonale de tempore, Badija V*²²

Na pergameni pisani, neukoričeni kodeks sa signaturom »Badija V« ima sljedeće dimenzije: veličina pojedinačnih folija je 340 x 490 mm. Sastoji se od 20 svezaka, odnosno od 19 kviniona te jednoga sveska od 6 bifolija. Rukopis ima 201 folij, a arapska numeracija ispisana je u gornjem desnom uglu folija kodeksa.

Na dnu prvoga folija (recto) olovkom je napisano: »Antifonale/I Dom Adventus/Hebdoma [sic!] Sancta«. ²³ Ovaj dio antifonarija sadržava dakle napjeve božanskoga časoslova od prve nedjelje Došašća (počevši s prvom večernjom) do Velike Subote (zaključno s laudama).

3.2. *Antiphonale de tempore, Badija III*²⁴

I ovaj, na pergameni pisani kodeks, koji nosi signaturu »III«, velika je korska glazbena knjiga, obložena drvenim koricama koje su presvučene kožom. Na uglovima i sredini korica nalaze se mjedene polukugle. Ima sljedeće dimenzije: veličina korica iznosi 360 x 530 mm, dok je veličina pojedinačnih folija 345 x 480 mm. Sastoji se od 14 svezaka (13 kviniona i jednoga kvaterniona). 138 folija numerirano je arapskim brojevima, ispisanim u gornjem desnom uglu folija kodeksa. Pojedini oštećeni foliji (osobito uglovi) pokrpani su folijima drugih rukopisnih liturgijskih knjiga.

Na predlistu olovkom stoji napisano: »Antiphonale A sabbato Sancto — Dom. Ultima et Corpus Christi«. Ovaj dio antifonarija, tzv. *pars aestivalis*, započinje napjevima druge večernje Velike Subote, a nastavlja se proprijima uskrsnoga vremena i Duhova. Slijede *historiae* od srpnja do studenoga, kao i antifone za nedjelje poslije Presvetoga Trojstva. Svezak završava oficijem za blagdan Tijelova.

Oficij i misni napjevi za blagdan Tijelova (120r-138r) ispisani su drugom rukom, dok je zadnji napjev, antifona *Memoriam fecit mirabilium*, zbog razlike u rukopisu, dodan očito naknadno.

²² U Demovićeveu popisu ovaj je rukopis opisan na sljedeći način: »*Antiphonale* bez signature. Nedostaje uvez. Ima 201 folija. Pisan je na pergameni koralnom goticom u razdoblju od XV-XVI. stoljeća. Obuhvaća napjeve od prve nedjelje adventa do Velikog petka.« (Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, 272).

²³ Kose crte označavaju prelazak u novi redak.

²⁴ Za ovaj kodeks Badurina donosi opis prema sljedećim stavkama: signatura, naslov, sadržaj, materijal, veličina, pismo, broj folija, uvez, datacija te iluminacije (v. Anđelko BADURINA: Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku, 553-554); kod Demovića pak nalazimo kraći opis: »*Antiphonale* bez signature. Veličina 49 x 35 cm. Folija 138. Nedostaje prva strana. Obuhvaća napjeve za liturgijsko razdoblje od prve nedjelje po Uskrsu [sic!] do Tijelova. Pergamena. Nastao je u XV. stoljeću. Pisan je koralnom goticom.« (Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, 272).

in ad saluandū nos dñe deus n̄r: cā.

Oratio. evovae. ^{meti} ^{o adue} ^{ni die} ^{sa die} ^{flau. ā.} Polite timere

quāta enī die ueniet ad nō domini

n̄r. evovae. ad mat. iuit. ^{In uigilia} ^{natalis dñi} Hodie scie

tis q̄a ueniet domi nus Et mane

uidebitis glo riā ei. p̄ uēte. ^{hodie} ^{faciens q̄} ^{uēte dñs.} ^{Et ma} ^{u. g. a.} R'

Sanctificamini hodi e et e

stote pari ti q̄a die crastina

Faksimil 1: Dubrovnik, Arhiv franjevačkog samostana Male braće, Antiphonale de tempore, Badija V, fol. 41v.

Faksimil 2: Dubrovnik, Arhiv franjevačkog samostana Male braće, Antiphonale de tempore, Badija III, fol. 36r.

3.3 *Antiphonale de Sanctis, Badija X*²⁵

Na pergameni pisana velika korska glazbena knjiga, koja nosi signaturu »X«, obložena je drvenim koricama presvučenima kožom koja je dijelom otpala. Mjedene polukugle smještene su na uglovima i sredini korica. Knjiga je sljedećih dimenzija: veličina korica iznosi 355 x 520 mm, dok je veličina pojedinačnih folija 340 x 480 mm. Sastoji se od 15 svezaka, od toga 14 kviniona (prvome nedostaju prva dva lista) te jednoga terniona koji se nalazi između 9. i 10. kviniona. 144 folija, odnosno 292 stranice paginirane su arapskim brojevima ispisanima u gornjim uglovima folija kodeksa. Budući da paginacija započinje brojem 5, zaključujemo da su prva dva folija istrgnuta tek nakon što je paginacija već bila učinjena. Na samome kraju kodeksa dodan je jedan list od papira, koji također sadrži notirane napjeve, ali ne ulazi u spomenutu paginaciju.

Drugi dio antifonarija, a osobito *Commune Sanctorum* (str. 193 i dalje), odaje tragove česte upotrebe, budući da su pojedini foliji restaurirani pergamentskim fragmentima iz drugih liturgijskih koralnih rukopisa.²⁶

Na predlistu stoji napisano: »Tutti li Comuni delli Sannti [sic!]/Si trovano in questo Libro«; ovaj dio antifonarija, *pars hiemalis*, sadržava oficije za blagdane svetaca i to od vigilije za Sv. Andriju²⁷ do Navještenja, a zatim slijedi *Commune Sanctorum*.

Na stranici 292 drugom su rukom dodane dvije antifone za blagdan Sv. Stjepana kralja, dok su na listu od papira (radi se o posljednjem listu kodeksa) trećom rukom, a vjerojatno u 18. stoljeću, ispisan tri antifone te jedan rezponzorij s versom za *commune* jedne djevice.

3.4 *Antiphonale de Sanctis, Badija XI*²⁸

Ova velika, na pergameni pisana korska glazbena knjiga — na čijim se drvenim koricama, presvučenima sada već veoma oštećenom kožom na uglovima te u

²⁵ I Badurina (Anđelko BADURINA: Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku, 557-558) i Demović spominju ovaj kodeks, no zbog sažetosti donosim samo Demovićev opis: »*Antiphonale* bez signature. Veličina 49 x 33 cm. Nedostaje naslovna strana. Ima 292 strane i jednu nadodanu od papira. Taj antifonal je bio oštećen, pa ga je kasnija ruka restaurirala dodavajući fragmente iz neumatskih kodeksa. Na strani 279 ima s paleografske strane zanimljiv neumatski fragment u obliku trokuta komu je hipotenuza veličine 21, a katete 15 cm. Pisan je na pergameni, koralnom goticom u XV. stoljeću i sadržava napjeve bogoslužja »de communi sanctorum«. Na koricama nosi natpis: *Tutti li Comuni delli santi si trovano in questo libro.*« (Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, 273).

²⁶ Više folija restaurirano je tako pergamentskim isječcima jednog kodeksa s mađarskom koralnom notacijom (str. 177, 178, 189, 190, 193).

²⁷ Zbog nepotpunosti rukopisa na njegovome samome početku, oficij Sv. Andrije započinje u sredini prvoga nokturna (versom drugoga rezponzorija).

²⁸ Demovićev opis ovog kodeksa: »*Antifonale de sanctis* bez signature. Veličina 48,5 x 35 cm. Folija 273. Nedostaje naslovna strana. Pisan je na pergameni u razdoblju XV-XVI. stoljeća.« (Miho

sredini, nalaze mjedene polukugle — nosi signaturu »XI«. Sljedećih je dimenzija: veličina korica je 365 x 525 mm, dok veličina pojedinačnih folija iznosi 350 x 480 mm. Sastoji se od 17 svezaka: 15 kviniona (prvome nedostaje četvrti bifolij, a zadnji folij posljednjeg kviniona je istrgnut) te dva sveska sa 6 bifolija.²⁹ 173 folija³⁰ numerirano je arapskim brojevima ispisanima u gornjem desnom uglu folija kodeksa. Nedostaju 4., 7. i 72. folij, koji su istrgnuti nakon što je folijacija već bila učinjena.

Ovaj dio antifonarija, *pars aestivalis*, započinje oficijem Navještenja (koji je identičan onome iz *Badija X*),³¹ a završava oficijem za blagdan Sv. Katarine. Na posljednjem foliju (173v) nalazi se kasniji dodatak — kratki napjev, koji je zbog nečitljivosti bilo nemoguće identificirati.

4. Notacija

Sva četiri rukopisa antifonarija pisana su u jednome stupcu po širini cijeloga folija te imaju po osam crtovlja na jednoj stranici. Gregorijanski napjevi, zapisani kvadratnom koralnom notacijom talijanskoga tipa, smješteni su u crtovlje s četiri crvene linije. Dok se na početku svakoga crtovlja nalazi C ili F-ključ, na njegovom samome kraju smješten je romboidni *custos* s tankom crtom udesno, koji označava položaj prve note sljedećega retka. Kroz čitavo crtovlje mogu se uočiti tanke crte razdjelnice koje vjerojatno pomažu boljoj artikulaciji teksta i melodije. *B rotundum* te, vrlo rijetko, znak razrješilice pojavljuju se kao kasniji dodatci i to neposredno ispred note, nikada iza ključa.

Osnovne slogotvorne neume koje nalazimo u antifonariju pojedinačne su note: *punctum* kvadratnoga oblika te rjeđe *virga* koju prepoznajemo po vratu. Smjer notnoga pisma je vertikalna ako je melodija uzlazna, odnosno dijagonalna ako je melodija silazna.

Neuma od dvije note — *pes*, uzlaznog je pokreta te se sastoji od dvije note kvadratnoga oblika koje su položene jedna iznad druge, a spojene su tankim vratom s desne strane. *Clivis*, koji predstavlja suprotni pokret, sastoji se od dvije silazne note kvadratnoga oblika s tankim vratom koji se spušta iz prve note prema dolje.

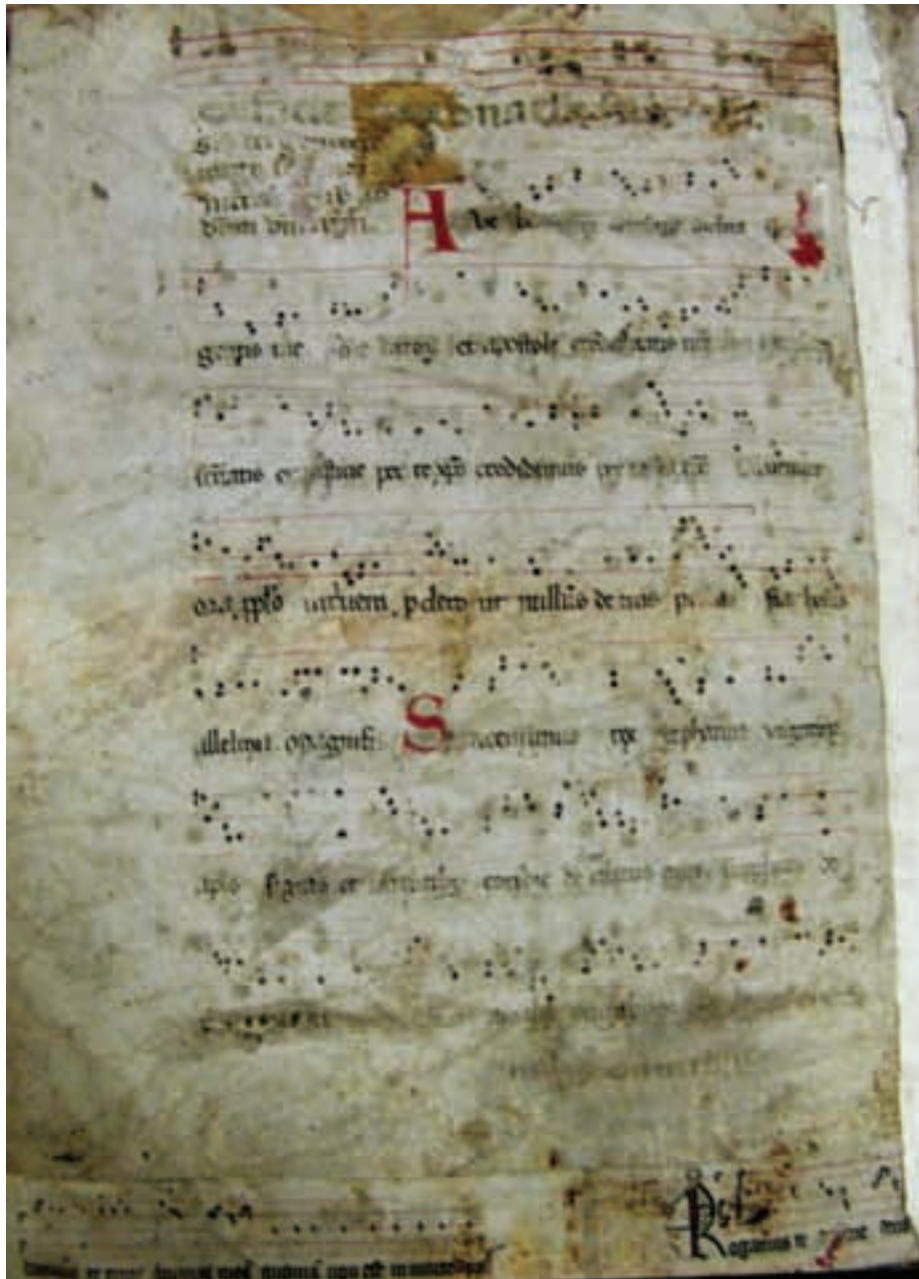
Neume od tri note koje označavaju pokret melodije u jednome smjeru su *scandicus* (tri uzlazne note), koji se sastoji od *pesa* u kombinaciji s *virgom* te *climacus*

DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, 272). Badurina ga također opisuje u svojoj studiji (usp. Anđelko BADURINA: *Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku*, 558-559).

²⁹ Prvi se nalazi između drugog i trećeg kviniona, a drugi svezak od 6 bifolija smješten je na samome kraju kodeksa, dakle nakon posljednjega kviniona.

³⁰ A ne 273, kao što netočno navodi Demović (v. fusnotu 28).

³¹ Unatoč neobičnoj podjeli i udvostručenju oficija Navještenja, kodeksi *Badija X* i *Badija XI* komplementarni su, kao zimski i ljetni dio.

Faksimil 3: Dubrovnik, Arhiv franjevačkog samostana Male braće, Antiphonale de sanctis, Badija X, str. 292

Faksimil 4: Dubrovnik, Arhiv franjevačkog samostana Male braće, Antiphonale de sanctis, Badija XI, fol. 74r

(tri silazne note), koji se sastoji od *virge* za kojom slijede dva ili više *puncta* romboidnoga oblika. One neume od tri note, koje predstavljaju pokret melodije drugačiji od onoga u jednome smjeru, jesu *torculus* (niža, viša i niža nota), što ga čine tri spojene *puncta* te *porrectus* (viša, niža i viša nota) koji je poprimio oblik ukoso nagnute deblje linije (koja označava prve dvije note) povezane s *virgom* (treća nota).

U antifonariju se mogu naći i najčešće korištene složene neume: *pes subbipunctis* (*pes* s dva silazna *puncta*), *torculus resupinus* (*torculus* nakon kojega slijedi uzlazna nota) te *porrectus flexus* (*porrectus* nakon kojega slijedi silazna nota).

Često se pojavljuje i jedna likvescentna neuma: Radi se o *cephalicusu* koji kao ligatura od dvije note predstavlja modificirani *clivis*. Naime, poseban karakter ove neume istaknut je oblikom druge note, koja je manja od prve.

5. Provenijencija rukopisa

Tri najvažnije informacije koje pri analizi neke (notirane) rukopisne liturgijske knjige istraživač nastoji saznati su: žanr, odnosno vrsta knjige, zatim datum njezina nastanka te provenijencija. Antifonarij kojim se ovaj rad bavi nema izravnih elemenata za dataciju. No stilskom i paleografskom analizom može se njegov nastanak smjestiti pod kraj 14. odnosno početak 15. stoljeća.³²

Najdelikatnija, a u isto vrijeme i najteža pitanja, tiču se provenijencije rukopisa kojoj David Hiley pripisuje trostruko značenje:

1. liturgijska tradicija kojoj izvor pripada,
2. mjesto gdje je rukopis napisan,
3. mjesto gdje je rukopis bio u upotrebi.³³

Konačni odgovor autor ovoga rada daje samo na prvo pitanje, dok će na sljedeća dva pitanja odgovoriti hipotezama, katkada i u obliku pitanja, o mogućem mjestu nastanka rukopisa, odnosno o mogućem lokalitetu gdje je bio korišten.

Već pri prvom pregledu sadržaja ovih liturgijskih glazbenih knjiga moguće je odrediti njihovu dominikansku provenijenciju, čemu u prilog idu specifična slavlja u čast dominikanskih svetaca. To su primjerice dva blagdana sv. Dominika (o. 1173. — 1221.), utemeljitelja Reda braće propovjednika (*Ordo praedicatorum*): Sv. Dominik i Prijenos Sv. Dominika te blagdan Sv. Petra (umro 1252.), svećenika i mučenika, drugog kanoniziranog dominikanskog sveca. Blagdan Kristove trnove

³² O dataciji ovoga antifonarija vidi opise pojedinih kodeksa u sljedećim radovima: Anđelko BADURINA: Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku, 553-559 i Miho DEMOVIĆ: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, 272-273.

³³ Usp. David HILEY: *Western Plainchant. A Handbook*, OUP, Oxford 1993, 335.

krune (*De Corona spinea*), čijem su utemeljenju pridonijeli upravo dominikanci,³⁴ također je uključen u *Sanctorale*.

No u ovome antifonariju nalaze se i druge značajke tipične za dominikansku liturgiju božanskoga časoslova:

1. Osobita struktura uskrsne večernje u tjednu nakon nedjelje Uskrsnuća: *Haec dies* s posebnim versom, dok je aleluja toga dana ponovljena u večernjoj.
2. U oficiju za *Sabbato in Albis* aleluja *Haec dies* nalazi se na mjestu *reponsorium breve* u dnevnim časovima.
3. Blagdan Kristove trnove krune nije pomični blagdan, već ima fiksni datum.
4. U oficiju blagdana Sv. Marije Magdalene drugu i četvrtu antifonu u laudama, *Hec corde compuncta venit* i *O bone Jesu laus tibi*, nalazimo isključivo u dominikanskome repertoaru.
5. U oficiju blagdana Sv. Jakova Starijega, apostola, antifona večernje te antifona za *Magnificat* pripadaju prije svega dominikanskome repertoaru: *O beate Iacobe omnium corde* i *O lux et decus Hyspanie*.

Tri dominikanska rimovana oficija koji se nalaze u ovome antifonariju, donosi i *Analecta hymnica: Gaude, felix parens Hispania*³⁵ (oficij Sv. Dominika), *Adest dies laetitiae*³⁶ (oficij Prijenosa sv. Dominika) i *Collaetetur turba fidelium*³⁷ (oficij Sv. Petra mučenika). Iz popisa izvora što ga donosi *Analecta hymnica* proizlazi da su navedeni oficiji rasprostranjeni gotovo isključivo unutar dominikanskoga reda.

Usporedba s dominikanskim antifonarijem iz knjižnice dominikanskoga samostana sv. Dominika u Dubrovniku,³⁸ koji donosi isti repertoar te gotovo identičan slijed blagdana, također ide u prilog zaključku o dominikanskoj provenijenciji antifonarija kojim se ovaj rad bavi.

Kao što je već ranije spomenuto, ovaj antifonarij, prije nego što je nakon Drugog svjetskog rata prenesen u knjižnicu franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku,³⁹ bio je vlasništvo franjevačkoga samostana smještenoga na otoku Badiji kod Korčule.⁴⁰ Godine 1925. sastavljen je inventar badijske samostanske

³⁴ Dva člana dominikanskog reda bili su među onima koji su relikviju trnove krune Gospodnje prenijeli iz Konstantinopola u Francusku (usp. William R. BONNIWELL: *A History of the Dominican Liturgy 1215-1945*, Joseph F. Wagner, New York 1945², 114 i Archdale A. KING: *Liturgies of the Religious Orders*, Verlag nova & vetera, Bonn 2005⁸, 336).

³⁵ Usp. Clemens BLUME — Guido M. DREVES (ur.): *Analecta hymnica medii aevi*, sv. 25, O. R. Reisländ, Leipzig 1897, 239-242. V. i faksimil 4.

³⁶ Usp. *ibid.*, 242-243.

³⁷ Usp. Clemens BLUME — Guido M. DREVES (ur.): *Analecta hymnica medii aevi*, sv. 28, O. R. Reisländ, Leipzig 1898, 135-136.

³⁸ Četiri sveska dominikanskoga antifonarija koji se nalazi u knjižnici dominikanskoga samostana sv. Dominika u Dubrovniku imaju sljedeće signature: MS 85, MS 86, MS 87 i MS 88.

³⁹ Cijeli arhiv franjevačkoga samostana na otoku Badiji pohranjen je u samostanu Male braće u Dubrovniku.

⁴⁰ Zalaganjem korčulansko-stonskoga biskupa Ivana iz Krka, 1392. na Badiju dolaze franjevci Bosanske vikarije, kojima korčulansko Veliko vijeće 1394. dariva uvalu na otoku i teren za izgradnju samostana, a 1398. darovnica se proširila na čitav otok (usp. Joško BELAMARIĆ: *Franjevačka crkva i samostan na otoku kod Korčule, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, /1983/ 23, 149-150).

knjižnice naslovljen »Popis i historijat zanimivih [sic!] historijskih stvari u našoj biblioteci na Badiji ('Otoku')«,⁴¹ u kojem se spominje i »devet graduala bolonjske škole XIV stoljeća«. ⁴² Lako je moguće da je anonimni sastavljač ovoga popisa, ne vodeći računa o žanru pojedine liturgijske knjige, sve njih nazvao gradualima. Naime, u knjižnici samostana Male braće nalazi se upravo devet liturgijskih rukopisnih knjiga s Badije,⁴³ ali se ne radi isključivo o gradualima, već o antifonariju kojim se ovaj rad bavi (četiri knjige), zatim trima liturgijskim knjigama koje su dijelovi graduala⁴⁴ (za dvije je ustanovljeno da su također dominikanske provenijencije) te dvama psalterijima od kojih jedan sadrži i himnarij. O tome da su se antifonarij i gradual upotrebljavali na istome lokalitetu svjedoči primjerice rubrika za blagdan Tijelova u antifonariju *Badija »III«* (fol. 134v) koja daje samo incipit napjeva *Cibavit eos* te upućuje na *Graduale de tempore (Badija »IV«)*, fol. 185v, gdje se traženi napjev i nalazi, ispisan u cijelosti. Dakle, ove badijske liturgijske knjige, dobivši od anonimnog sastavljača inventara badijske knjižnice atribut bolonjske škole 14. stoljeća, navode nas na moguću zaključak o provenijenciji, odnosno mjestu njihova nastanka. Imajući na umu da je Bologna, zajedno s Parizom, bila vodeći dominikanski centar u 13. stoljeću, ne može se isključiti mogućnost da je mjesto njihova nastanka upravo taj grad u kojem su se školovali i dubrovački dominikanci.⁴⁵ Tako primjerice knjižnica dubrovačkoga dominikanskog samostana posjeduje kodekse i inkunabule koje su donijeli redovnici, povratnici sa studija u inozemstvu.⁴⁶ No ova, prije svega stilska atribucija bolonjskoj školi 14. stoljeća ne mora nužno podrazumijevati da su rukopisi nastali upravo u Bologni. Moguće je isto tako da su rukopisi pisani rukom nekog domaćeg prepisivača koji se školovao u Italiji.

Sljedeće pitanje koje se nameće samo od sebe tiče se lokaliteta gdje je rukopis bio u upotrebi: Iz kojeg razloga je Franjevački samostan na otoku Badija kod Korčule posjedovao antifonarij dominikanske provenijencije (te prije spomenuti, također dominikanski, gradual)? Mali otok Badija smješten u pelješko-korčulanskoj akvatoriju, koji je krajem 14. st. darovan franjevcima, nalazi se pored grada Korčule. Budući da je u gradu Korčuli 1498. osnovan reformirani dominikanski

⁴¹ Naslov citiran prema *ibid.*, 166 (bilj. 32).

⁴² Citirano prema *ibid.*, 189 (bilj. 99).

⁴³ U kolovozu 2008. godine dvotjedni arhivski rad u knjižnici samostana Male braće bio je posvećen upravo ovoj, badijskoj zbirci kodeksa.

⁴⁴ Za sada su pregledana i popisana dva graduala (signature »IVZ i »XII«) koji se nadovezuju jedan na drugoga. Treći gradual koji Badurina spominje u svome popisu pod signaturom »VII« nismo uspjeli pregledati.

⁴⁵ Primjerice, Fr. Benedikt Babić (oko 1540. — 1591.) nakon što je stupio u dominikanski red u Dubrovniku, otišao je na studij teologije u Bolognu te se kasnije i zaposlio na tome sveučilištu. Po povratku u rodni grad izabran je bio za generalnoga vikara Dubrovačke kongregacije. Navodi se da je bio i nadaren glazbenik te da je prvi koji je u Dubrovniku uveo koralno pjevanje (usp. Stjepan KRASIĆ: *Dominikanci. Povijest reda u hrvatskim krajevima*, Hrvatska dominikanska provincija — Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997, 162).

⁴⁶ Usp. Franjo ŠANJEK: *Dominikanci i Hrvati. Osam stoljeća zajedništva (13. — 21. stoljeće)*, Kršćanska sadašnjost — Dominikanska naklada Istina, Zagreb 2008, 95-96.

samostan Sv. Nikole,⁴⁷ koji je pripadao Dalmatinskoj provinciji »Navještenja Blažene Djevice Marije«,⁴⁸ mogli bismo pretpostaviti da je upravo taj dominikanski samostan, kao najbliži Badiji, posjedovao antifonarij (i gradual) kojim se ovaj rad bavi. Reformirani dominikanski samostani osnovani su također u Gružu (1437.) te na Lopudu (1482.), a kasnije su priključeni novoosnovanoj Dubrovačkoj kongregaciji⁴⁹ na čelu sa samostanom sv. Dominika u Dubrovniku. Upravo u tome razdoblju, sredinom 15. stoljeća, dominikanski red u hrvatskim krajevima bilježi vrhunac svojega razvoja: samo Dalmatinska provincija imala je sedamdesetak samostana i gotovo dvije tisuće članova. No ubrzo se, zbog prodora Turaka Osmanlija, situacija promijenila; uslijedilo je uništavanje tragova katoličke, pa tako i dominikanske nazočnosti, ne samo u Dalmaciji već i u drugim hrvatskim krajevima. Turci Osmanlije su 1571. godine u Dalmaciji spalili pet dominikanskih samostana, uključujući i korčulanski,⁵⁰ a nije ostao pošteđen ni franjevački samostan na otoku Badiji. Dalmatinska provincija spala je tako krajem 16. stoljeća na stotinjak članova u osam samostana.

Zbog navedenoga povijesnoga konteksta, čini se vjerojatnijim da su dominikanski antifonarij i spomenuti gradual pripadali nekom samostanu na području slobodne Dubrovačke Republike, i to ne samo zbog toga što su samostani Dubrovačke kongregacije bili pošteđeni prodora Turaka Osmanlija, već i zbog nešto kasnijih dodataka u antifonariju, ali i u gradualu, koji svjedoče o lokalitetu na kojem su se ove liturgijske knjige koristile. Radi se naime o dvjema antifonama za blagdan Sv. Stjepana kralja, koje su dodane drugom rukom (na samome kraju kodeksa *Antiphonale de Sanctis, Badija »X«*),⁵¹ te o incipitima misnih napjeva također za Sv. Stjepana kralja, dodanima na margini jedne rubirke u *Graduale de Sanctis, Badija XII* (fol. 49r). U istome kodeksu nalazi se i sekvenca za blagdan Sv. Elizabete Mađarske (fol. 183v-184v). Budući da je štovanje mađarskih svetaca bilo rašireno u Dubrovačkoj republici, koja se već sredinom 14. stoljeća, s ciljem da se oslobodi mletačkoga vrhovništva, stavila pod zaštitu hrvatsko-ugarskoga kralja, s popriličnom sigurnošću može se zaključiti da je dominikanski antifonarij, kojim se ovaj rad bavi, bio u upotrebi najranije u 15. stoljeću, u jednome od dominikanskih samostana koji je bio pod utjecajem Dubrovačke republike.⁵²

⁴⁷ Usp. Stjepan KRASIĆ: *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498.-1998.*, Hrvatska dominikanska provincija — Nakladni zavod Globus, Zagreb 1998, 25-47.

⁴⁸ Prije nego što je 1380. godine osnovana Dalmatinska dominikanska provincija, svi su dominikanski samostani pripadali jedinstvenoj provinciji Ugarsko-Hrvatskoga kraljevstva sa sjedištem u Budimu (usp. Stjepan KRASIĆ: *Dominikanci. Povijest reda u hrvatskim krajevima*, 10-11).

⁴⁹ Okupljajući samostane s područja samostalne Dubrovačke Republike, 1487. godine osnovana je Dubrovačka kongregacija (usp. *ibid.*, 33).

⁵⁰ Korčulanski samostan bio je obnovljen već 1583. godine (usp. Stjepan KRASIĆ: *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498.-1998.*, 51).

⁵¹ Str. 292 donosi sljedeće antifone: *Ave beate rex Stephane i Sanctissimus rex Stephanus*. V. faksimil 3.

⁵² Usp. Paweł GANCARCZYK: *Fifteenth- and Sixteenth-Century Polyphony in a Gradual from the Badija Franciscan Monastery near Korčula*, *Arti Musices*, 39 (2008) 2, 258-259.

6. Zaključak

Cilj ovoga istraživanja bio je izraditi inventar napjeva Dominikanskoga antifonarija iz franjevačkog samostana s otoka Badije za bazu podataka CANTUS,⁵³ opisati ga s kodikološko-paleografskog i notacijskog aspekta te ponuditi hipoteze vezane uz njegovu provenijenciju.⁵⁴ Do u detalje određeni standardi za izradu inventara napjeva koje donosi baza podataka CANTUS, poslužili su autoru ovog teksta kao alat pri analizi sadržaja rukopisa te olakšali pristupanje opsežnome poslu popisivanja svih napjeva sadržanih u antifonariju.

No neka ključna pitanja vezana uz ovaj antifonarij za sada ostaju neodgovorena: gdje je sastavljen i napisan dominikanski antifonarij? Zašto je i kada dominikanski antifonarij postao vlasništvom franjevačkoga samostana na otoku Badija? Gdje se dominikanski antifonarij nalazio 1571. godine? U rukama korčulanskih (odnosno badijskih) fratara koji su bježali pred Turcima Osmanlijama, ili je bio na sigurnome, u samostanu koji se nalazio na teritoriju slobodne Dubrovačke Republike? Podrobna komparativna analiza ovoga kodeksa, koja tek predstoji, vjerojatno će ponuditi odgovore na neka od ovih pitanja te tako omogućiti da ovaj antifonarij zauzme svoje pravo mjesto unutar (glazbene) povijesti dominikanskoga reda u hrvatskim krajevima u razdoblju kasnoga srednjega vijeka.

LITERATURA

*** Knjižnica, u: www.malabrace.hr (Pristup: 11. svibnja 2009.)

BADURINA, Anđelko: Iluminirani rukopisi samostana Male braće u Dubrovniku, u: Justin V. VELNIĆ (ur.): *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Kršćanska sadašnjost — Samostan Male braće, Zagreb 1985, 517-562.

BELAMARIĆ, Joško: Franjevačka crkva i samostan na otoku kod Korčule, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, (1983) 23, 149-191.

BLUME, Clemens — DREVES, Guido M. (ur.): *Analecta hymnica medii aevi*, sv. 25, O. R. Reisland, Leipzig 1897.

BLUME, Clemens — DREVES, Guido M. (ur.): *Analecta hymnica medii aevi*, sv. 28, O. R. Reisland, Leipzig 1898.

⁵³ CANTUS je velika i rastuća *online* baza podataka koja sakuplja te objavljuje indekse gregorijanskih napjeva liturgije božanskoga časoslova. Može joj se pristupiti preko internet stranice <http://publish.uwo.ca/~cantus/> koja je smještena pri »University of Western Ontario« u Londonu u Kanadi, gdje projekt vodi Terence Bailey.

⁵⁴ V. fusnotu 1.

- BONNIWELL, William R.: *A History of the Dominican Liturgy 1215-1945*, Joseph F. Wagner, New York 1945².
- BRLEK, Mijo I.: Knjižnica Male braće u Dubrovniku, u: Justin V. VELNIĆ (ur.): *Samostan Male braće u Dubrovniku*, Kršćanska sadašnjost — Samostan Male braće, Zagreb 1985, 587-613.
- CLEMENS, Raymond — GRAHAM, Timothy: *Introduction to Manuscript Studies*, Cornell University Press, Ithaca — London 2007.
- COLLAMORE, Lila: Prelude: Charting the Divine Office, u: Rebecca A. BALTZER — Margot E. FASSLER (ur.): *The Divine Office in the Latin Middle Ages: Methodology and Source Studies, Regional Developments, Hagiography*, OUP, New York 2000, 3-11.
- DEMOVIĆ, Miho: *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici. Od početka X. do polovine XII. stoljeća*, JAZU, Zagreb 1981.
- DOBSZAY, László: Reading an Office Book, u: Rebecca A. BALTZER — Margot E. FASSLER (ur.): *The Divine Office in the Latin Middle Ages: Methodology and Source Studies, Regional Developments, Hagiography*, OUP, New York 2000, 48-60.
- GANCARCZYK, Paweł: Fifteenth- and Sixteenth-Century Polyphony in a Gradual from the Badija Franciscan Monastery near Korčula, *Arti Musices*, 39 (2008) 2, 255-262.
- HARPER, John: *The Forms and Orders of Western Liturgy from The Tenth to The Eighteenth Century. A Historical Introduction and Guide for Students and Musicians*, OUP, Oxford 1991.
- HILEY, David: *Western Plainchant. A Handbook*, OUP, Oxford 1993.
- HINNEBUSCH, William A.: *Dominikanci. Kratka povijest reda*, Hrvatska dominikanska provincija — Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997.
- HUGLO, Michel — HILEY, David: Antiphoner, u: *Grove Music Online. Oxford Music Online*, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/01034> (Pristup: 25. travnja 2009).
- KING, Archdale A.: *Liturgies of the Religious Orders*, Verlag nova & vetera, Bonn 2005^R.
- KRASIĆ, Stjepan: *Dominikanci. Povijest reda u hrvatskim krajevima*, Hrvatska dominikanska provincija — Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997.
- KRASIĆ, Stjepan: *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498.-1998.*, Hrvatska dominikanska provincija — Nakladni zavod Globus, Zagreb 1998.
- KRASIĆ, Stjepan: *Dominikanski samostan u Dubrovniku*, Dominikanski samostan sv. Dominika, Dubrovnik 2002.
- PALLAZO, Eric: *A History of Liturgical Books from the Beginning to the Thirteenth Century*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 1998.
- ŠANJEK, Franjo: *Dominikanci i Hrvati. Osam stoljeća zajedništva (13. — 21. stoljeće)*, Kršćanska sadašnjost — Dominikanska naklada Istina, Zagreb 2008.

*Summary*THE DOMINICAN ANTIPHONER FROM THE BADIJA FRANCISCAN MONASTERY
NEAR KORČULA: MANUSCRIPT ANALYSIS

Four large liturgical chant books, which form a complete antiphoner, belong to the group of codices transported from the Badija Franciscan Monastery near Korčula to the Franciscan Monastery of the Little Brethren in Dubrovnik after World War II. All four manuscripts are written on parchment in the Italian gothic *rotunda* script in black ink. The Gregorian chants, noted down in the square choral notation of Italian type, are set on a four-line red staff with C- or F-clef.

Even upon the first insight into the contents of these chant books, one can identify the Dominican provenance of this particular antiphoner, which is supported by the specific feasts honouring the Dominican saints together with some other characteristics typical for the Dominican liturgy of the Hours. There are no directly indicated elements of datation. However, paleographic analysis has shown that it is possible to date its origins as being at the end of the 14th and beginning of the 15th century.

The most delicate and, at the same time, the most problematic issues are often connected with the provenance of the manuscript, i.e., the locality where it was in use. As it contains Dominican liturgy, the antiphoner in question must have originated from a monastery other than the Franciscan one on the island of Badija. Taking into account the turbulent history of the Dominicans and Franciscans and their monasteries in Mediaeval Dalmatia (due to the Ottoman-Turkish invasions), and by analyzing some later additions found in the antiphoner, the author puts forward arguments for the view that the antiphoner was being used as early as during the 15th century in one of the Dominican monasteries within the sphere of the influence of the free Republic of Dubrovnik.

The CANTUS index of the entire Dominican antiphoner has been made and will soon be available online (<http://publish.uwo.ca/~cantus/index.html>).